

Kamil Wasilkiewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie

POSIADŁOŚCI KAMERALNE MISTRZÓW BALIWATU BRANDENBURSKIEGO JOANNITÓW NA OBSZARZE DIECEZJI LUBUSKIEJ DO KOŃCA XV WIEKU – ZARYS PROBLEMATYKI

Wprowadzenie

Biskupstwo lubuskie zostało erygowane przez legata papieskiego Idziego z Tuskulum w 1124 r. Powstało z inicjatywy Bolesława III Krzywoustego jako efekt jego politycznej dominacji na Środkowym Nadodrzu, w celu szerzenia chrześcijaństwa wśród Słowian połabskich. Stolicą diecezji został Lubusz, główny ośrodek administracyjny i gospodarczy regionu, pierwszym zaś biskupem Bernard, wymieniony jako świadek poświęcenia kościoła premonstratensów w Strzelnie w 1133 r.¹

Joannici pojawili się na obszarze biskupstwa lubuskiego w I połowie XIV w., kiedy jego granice obejmowały wyłącznie historyczną ziemię lubuską, znajdującą się pod władzą margrabiów brandenburskich z dynastii askańskiej. Terytorium diecezji liczyło ok. 4200 km². Jego północną część stanowiły tereny położone nad rzeką Myślą, od jej ujścia aż do miejscowości Barnówko. Wschodnie granice sąsiadowały z ziemią santocką oraz międzyrzecką i rozciągały się od okolic wsi Tarnów, Wysoka, Lubno na północy, aż do Pojezierza Łagowskiego na południu. Część południową biskupstwa tworzyły obszary położone nad Pliszką, Odrą i Sprewą, na których znajdowały się ważne ośrodki gospodarcze, takie jak Sądów, Müllrose i Fürstenwalde. Na zachodzie

---

¹ H. Ludat, *Bistum Lebus. Studien zur Gründungsfrage und zur Entstehung und Wirtschaftsgeschichte seiner schlesisch-polnischen Besitzungen*, Weimar 1942, s. 252-255; J. Walicki, *Przynależność metropolitalna biskupstwa kamieńskiego i lubuskiego na tle rywalizacji Magdeburga i Gniezna*, Lublin 1960, s. 60-61; W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII w.*, Poznań 1962, s. 148, 151; A. Weiss, *Organizacja diecezji lubuskiej w średniowieczu*, „Studia Kościelnohistoryczne”, t. 1, Lublin 1977, s. 45; G. Wejman, *Kościół katolicki na ziemi lubuskiej 1124-2010. Zarys problemu*, [w:] *Kościół na Środkowym Nadodrzu. Historia i postacie*, red. G. Chojnacki, Zielona Góra 2011, s. 15.

granice diecezji docierały do Łęknicy (niem. Löcknitz) i Stobrawy (niem. Stöbber), w pobliże ziemi teltowskiej i barnimskiej².

Przybycie joannitów na terytorium biskupstwa lubuskiego było związane z kasatą zakonu templariuszy oraz bullą Klemensa V *Ad providam* z 2 maja 1312 r., zgodnie z którą wszystkie dotychczasowe posiadłości rycerzy Świątyni, położone poza Półwyspem Iberyjskim, miały przejść na własność szpitalników³. Należy dodać, że realizacja papieskiej dyrektywy na obszarze Marchii Brandenburskiej była możliwa dzięki układowi, jaki został zawarty w Kremmen 29 stycznia 1318 r. pomiędzy margrabią Waldemarem i braćmi św. Jana. Lubuskie komandorie templariuszy w Leśnicy i Chwarszczanach znalazły się w rękach nowych właścicieli, a na arenie politycznej Środkowego Nadodrza pojawił się kolejny gracz – zakon joannitów⁴.

Przejęcie przez joannitów dawnych posiadłości templariuszy, położonych na obszarze Marchii Brandenburskiej, Pomorza Zachodniego i Królestwa Polskiego, znacznie wzmocniło pozycję zakonu w regionie, a zaistniała sytuacja wymagała wprowadzenia nowych rozwiązań organizacyjnych. W północno-wschodniej części prowincji niemieckiej⁵ doszło bowiem do konsolidacji kilkunastu ośrodków (m.in. Werben, Mirow, Nemerow, Eixen, Gartow, Brunszwik, Tempelhof, Rurka, Stargard, Chwarszczany,

² B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 19, Lublin 1969, s. 275-276 (69-70); A. Weiss, *Terytorium diecezji lubuskiej w średniowieczu*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1973, t. 20, z. 4, s. 89-99.

³ *Ad providam*, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II (869-1312), oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 487-489.

⁴ *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, herausgegeben von A.F. Riedel, T. 1, Bd. 19, Berlin 1860, nr 8, s. 128-129 (dalej CDB); J. Pflugk-Harttung, *Die inneren Verhältnisse des Johanniterordens in Deutschlands, besonders im östlichen Niederdeutschland (bis zum Beginne der Herrenmeisterwürde)*, „Zeitschrift für Kirchengeschichte” 1900, Bd. 20, H. 1, s. 2-3; C. Herrlich, *Die Balley Brandenburg des Johanniter-Ordens von ihrem Entstehen bis zur Gegenwart und in ihren jetzigen Einrichtungen*, Berlin 1904, s. 46; M. Starnawska, *Mnisi – rycerze – szlachta. Templariusze i joannici na pograniczu wielkopolsko-brandenbursko-pomorskim*, „Kwartalnik Historyczny” 1992, R. 99, nr 1, s. 9; *eadem*, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999, s. 69; *eadem*, *Zarys dziejów joannitów na ziemiach polskich w średniowieczu*, [w:] *Zakon Maltański w Polsce*, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 2000, s. 16; B. Kozłowska, *Posiadłości joannitów na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej (XII-XV w.)*, „Szczecińskie Studia Historyczne” 1994, nr 8, s. 18; L. Kuhn, *Das Bistum Lebus. Das kirchliche Leben im Bistum Lebus in den letzten zwei Jahrhunderten (1385-1555) seines Bestehens unter besonderer Berücksichtigung des Johanniterordens*, Leipzig 2005, s. 52.

⁵ Struktura administracyjna zakonu zmieniała się na przestrzeni wieków. W późnym średniowieczu ustanowiono prowincje narodowe zwane językami (*langues, tongues*). W ich skład wchodziły przeoraty, które obejmowały grupę podstawowych jednostek organizacyjnych – komandorii. W strukturze zakonnej istniały również baliwaty. Były to jednostki średniego szczebla autonomiczne względem przeoratów. Zob. A. Luttrell, *The Hospitaller Province of Alamania to 1428*, „Ordines Militares”, Bd. 8: *Ritterorden und Region – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter*, hrsg. von Zenon H. Nowak, Toruń 1995, s. 24-25; H.J.A. Sire, *Kawalerowie maltańscy*, Warszawa 2000, s. 66.

Leśnica), które ok. 1320 r. zaczęły być reprezentowane przez własnego mistrza, tytułowanego jako *Herrenmeister* (określano go również preceptorem lub baliwem). Pierwszą osobą, która sprawowała ten urząd, był Gebhard von Bortfelde – zwierzchnik zakonu na Pomorze, Turynię, Marchię i Słowiańszczyznę (*nos frater Ghevehardus de Bortvelde, sancte domus hospitalis per sancti Iohannis Iherosolimitani per Saxoniam, Thuringiam, Marchiam et Slaviam domini*)⁶.

Autonomia północno-wschodniej części prowincji niemieckiej została zatwierdzona 11 czerwca 1382 r. w Heimbach. Powstała wówczas nowa jednostka administracyjna, zwana baliwatem brandenburskim. Pomimo odrębności musiał on dostarczać coroczną daninę (*responsium*) na potrzeby Wielkiego Przeoratu Niemiec w wysokości 324 guldenów oraz utrzymywać 4 braci zakonnych, przysłanych na jego obszar prawdopodobnie w roli wizytatorów. Baliwat nie uzyskał całkowitej samodzielności w sferze majątkowej. Każda sprzedaż dóbr musiała być zaakceptowana przez mistrza przeoratu. Za uzyskaną autonomię stojący na czele prowincji niemieckiej Konrad z Braunsbergu (*Conrad von Brunszberg*) wymógł na mistrzu brandenburskim⁷ Bernardzie von der Schulenburgu zapłatę 2400 guldenów⁸.

Początkowo mistrzowie baliwatu brandenburskiego nie mieli stałej siedziby. W latach 1323-1527 funkcję ich rezydencji pełniły poszczególne domy zakonne, które znajdowały się w: Brunszwiku, Süpplingenburgu, Swobnicy, Łagowie i Słońsku. Prawdopodobnie podobną rolę odgrywała także siedziba joannitów w Gartow. Przez krótki czas rezydencjami mistrzów były ośrodki zakonne w Suchaniu (podczas urzędowania Reimara von Güntersberga) oraz Werben (w latach 1422-1425, kiedy zwierzchnikiem baliwatu był Busso von Alvensleben)⁹. Od XV w. mogli oni przebywać również w swoich dobrach kameralnych, m.in. na zamkach w Świebodzinie (w rękach joan-

⁶ *Pommersches Urkundenbuch*, herausgegeben von Königlichen Staatsarchive zu Stettin, Bd. 5 (1311-1320), bearbeitet von Otto Heinemann, Neudruck der Ausgabe Stettin 1905, Köln-Wien 1970, nr 3409, s. 542; C. Herrlich, *op. cit.*, s. 49; E. Opgenoorth, *Die Ballei Brandenburg des Johanniterordens im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation*, Würzburg 1963, s. 38; M. Starnawska, *Mnisi – Rycerze – Szlachta...*, s. 9; *eadem*, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, s. 72; *eadem*, *Zarys dziejów joannitów na ziemiach polskich...*, s. 19-20. Por. M. Smoliński, *Joannici w polityce książąt polskich i pomorskich od połowy XII w. do pierwszego ćwierćwiecza XIV w.*, Gdańsk 2008, s. 290-293.

⁷ Mistrz brandenburski – sformułowanie określające osobę stojącą na czele baliwatu brandenburskiego joannitów.

⁸ CDB, T. 2, Bd. 3, Berlin 1846, nr 1200, s. 84-86; A. Winterfeld, *Geschichte des Ritterlichen Ordens St. Johannis vom Spital zu Jerusalem mit besonderer Berücksichtigung der Ballei Brandenburg oder Herrenmeisterthums Sonnenburg*, Berlin 1859, s. 675-680; E. Opgenoorth, *op. cit.*, s. 43-44.

⁹ Ch. Gahlbeck, *Łagow (Łagów) oder Sonnenburg (Słońsk). Zur Frage der Residenzbildung in der Ballei Brandenburg der Johanniter von 1317 bis 1527*, [w:] *Regionalität und Transfergeschichte. Ritterordenskommenden der Templer und Johanniter im nordöstlichen Deutschland und in Polen*, hrsg. von Ch. Gahlbeck, H.D. Heimann, D. Schumann, „Studien zur brandenburgischen und vergleichenden Landesgeschichte”, Bd. 9; „Schriften der Landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg. Neue Folge”, Bd. 4, Berlin 2014, s. 319.

nitów w latach 1435-1467)¹⁰ czy Słońsku (budowę zamku ukończono ok. 1460 r.), który został ich oficjalną siedzibą i stolicą całego baliwatu brandenburskiego¹¹.

Mistrzowie brandenburscy wchodzili w skład miejscowej elity politycznej. Byli doradcami i współpracownikami margrabiów/elektorów¹², którzy wielokrotnie powierzali im różnego rodzaju misje dyplomatyczne. Z ich wysoką pozycją społeczną wiązały się duże wydatki, wynikające m.in. z kosztów reprezentacyjnych. Pokrywano je z kasy baliwatu, z której mistrzowie pobierali określone fundusze (np. w XV w. było to 200 kop groszy praskich rocznie)¹³. Przysługiwały im ponadto regularne daniny w postaci zbóż czy zwierząt (np. w XVI w. parafia Marxdorf miała obowiązek dostarczania mistrzowi 7 wispli owsa rocznie)¹⁴. Od XV stulecia uzyskiwali oni również dochody i zbiory z posiadłości kameralnych. Były to kompleksy ziemskie, z których wypracowane zyski oraz wytworzone dobra materialne przekazywano do bezpośredniej dyspozycji mistrzów¹⁵.

Posiadłości kameralne mistrzów baliwatu na obszarze biskupstwa lubuskiego (do końca XV w.)

Słońsk

Słońsk znajduje się 11 km na południowy wschód od Kostrzyna nad Odrą i 13 km na północ od Ośna Lubuskiego. Prawdopodobnie został lokowany na prawie niemieckim w II połowie XIII w. przez przedstawicieli rodu von Sonnenburg (von Sonnenberg), którzy przybyli na ziemię lubuską po jej przejściu przez margrabiów brandenburskich z dynastii askańskiej¹⁶. Posiadłości rycerzy *de Sunnenburch* sąsiadowały na północy

¹⁰ Według Joanny Karczewskiej zamek był w zastawie u joannitów od ok. 1438 do ok. 1477 r. Zob. J. Karczewska, *Dzieje Świebodzina w średniowieczu*, [w:] *Dzieje Świebodzina*, red. W. Strzyżewski, Świebodzin–Zielona Góra 2007, s. 58.

¹¹ *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, Bd. II, hrsg. von H.D. Heimann, K. Neitmann, W. Schich mit M. Bauch, E. Franke, Ch. Gahlbeck, Ch. Popp, P. Riedel, Berlin–Brandenburg 2010, s. 1152 (dalej BK); Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 291-293, 319 (przyp. 240).

¹² Na mocy Złotej Bulli Karola IV z 1356 r. margrabiowie brandenburscy uzyskali prawo wyboru króla niemieckiego, zostając arcykomornikami Rzeszy. Zob. J. Strzelczyk, *Brandenburgia*, Warszawa 1975, s. 167.

¹³ BK, Bd. II, s. 1156.

¹⁴ Obowiązki parafii Marxdorf na rzecz baliwatu brandenburskiego joannitów, Brandenburgisches Landeshauptarchiv in Potsdam (dalej BLHA Potsdam), Rep. 9 B, Johanniterorden, nr 7764.

¹⁵ BK, Bd. II, s. 1154-1156. Por. F.A. Dellingshausen, *Zakon joannitów w Nowej Marchii*, „Nowa Marchia – prowincja zapomniana – ziemia lubuska – wspólne korzenie” 2011, nr 9, s. 35.

¹⁶ Zob. E.H. Kneschke, *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern*, Bd. 8, Leipzig 1868, s. 533-534; L. Ledebur, *Adelslexikon der Preussischen Monarchie*, Bd. 2,

z ziemiami należącymi do zakonu templariuszy. Wskazuje na to dokument Albrechta III wystawiony w Chwarszczanach 23 kwietnia 1295 r. w celu potwierdzenia granic tamtejszej komandorii¹⁷.

Kiedy w Marchii Brandenburskiej nastąpiły rządy Wittelsbachów, doszło do wielu zmian, ponieważ nowi władcy przekazali liczne dobra zaufanym rodom rycerskim. Niejednokrotnie odbywało się to kosztem ich dotychczasowych właścicieli. Margrabia Ludwik V zdecydował m.in. o przyszłości Słońska. Oddał go w ręce Henninga i Arnolda von Uchtenhagenów (*henningo et arnoldo, fratribus, dictis de uchtenhayn*) 2 stycznia 1341 r. w Szpandawie, pozwalając im przy tym na zbudowanie zamku. Słońsk był wówczas dużą osadą rzemieślniczo-handlową, którą określano mianem *opido sunnenburg*¹⁸.

W 1354 r. miejscowość była brana pod uwagę jako miejsce budowy nowej katedry i rezydencji biskupiej. Ludwik VI Rzymianin zawarł nawet wstępną umowę w tej sprawie ze zwierzchnikiem lubuskiego Kościoła, Henrykiem z Bancz (Frankfurt nad Odrą, 17 czerwca 1354 r.). Zgodnie z jej treścią elektor miał przekazać diecezji Słońsk oraz Przyborów (*Priberow*), Miechów (*Mechow*), Krzeszyce (*Creschitz*), Ownice (*Oynitz*), Trzebów (*Trebbow*), Drogomin (*Henrichsdorp*), połowę Czarnowa i Chartów (*et dimidiam villam tzernew cum villa Gartow*)¹⁹. Porozumienie nie zostało jednak zrealizowane²⁰.

Słońsk pozostał w rękach von Uchtenhagenów co najmniej do 24 grudnia 1369 r. Wówczas Katarzyna Luksemburska, żona kolejnego z władców Marchii – Ottona V Leniwego, potwierdziła prawa rycerzom i knechtom z wójtostw ośnieńskiego i lubuskiego. Byli wśród nich panowie *von Uchtenhagen mit Sunnenberg*²¹.

Najpóźniej w 1375 r. *castrum et opidum Sunnemburg* dostały się w ręce Ottona von Vockenrodego²². Pod zarządem jego rodu posiadłości słońskie znajdowały się przez 35 lat. Elektor brandenburski Jobst (Jodok) z Moraw przekazał je 12 grudnia

---

Berlin 1855, s. 458.

¹⁷ Margrabia Albrecht III potwierdza templariuszom granice ich komandorii w Chwarszczanach (Chwarszczany, 23 kwietnia 1295 r.), BLHA Potsdam, Rep. 9 A, Templerorden, U 25.

¹⁸ CDB, T. 1, Bd. 19, nr 12, s. 131; *Regesta Historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und des Landes Sternberg*, in Auszügen mitgetheilt von K. Kletke, Erste Abtheilung, „Märkische Forschungen”, Bd. 10, Berlin 1867, s. 152 (dalej RHN); BK, Bd. 2, s. 1148; Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 290.

¹⁹ CDB, T. 1, Bd. 20, Berlin 1861, nr 65, s. 227-231; RHN, T. 1, s. 269.

²⁰ BK, Bd. 2, s. 1149; Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 290.

²¹ CDB, T. 1, Bd. 20, nr 74, s. 238.

²² *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375*, hrsg. von J. Schultze, Veröffentlichungen der Historischen Kommission für die Provinz Brandenburg und die Reichshauptstadt Berlin, 8/2, Berlin 1940, s. 5. Zob. S.W. Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens*, Bd. 2, Berlin 1832, s. 443; BK, Bd. 2, s. 1149.

1410 r. diecezji lubuskiej wraz z: Przyborowem (*Pribrow*), Muszkowem (*Musicow*), Ownicami (*Oyniz*), Chartowem (*Gartow*), Miechowem (*Mechow*), Krzeszycami (*Kresuz*) i Lemierzycami (*Lumeriz*)²³.

Biskup Jan Borschnitz nie wiązał ze Słońskiem wielkich planów. W 1415 r. nakazał sprzedać miejscowość wraz z przyległościami rycerzowi Henrykowi von Onitzowi (*von Oynicz, von Onitz*) za kwotę 1800 kop groszy praskich²⁴. Uzyskane pieniądze miały stanowić rekompensatę za koszty, jakie duchowny poniósł, uczestnicząc w soborze w Konstancji²⁵.

Henryk von Onitz był w posiadaniu Słońska raptem przez kilka lat. Zmarł ok. 1421 r., nie doczekawszy się synów, którzy mieliby prawo odziedziczyć jego ziemie²⁶. W tej sytuacji posiadłości von Onitza przejął Fryderyk Hohenzollern. Zainteresowanie Słońskiem wykazywali tymczasem joannici. Rozmowy w sprawie jego kupna podjął z elektorem mistrz brandenburski Baltazar von Schlieben. Strony doszły do porozumienia i 20 czerwca 1426 r. w Berlinie Fryderyk Hohenzollern zgodził się na sprzedaż zamku oraz miasta Słońsk (*Slosse und Stat Sonnenburg*) za kwotę 900 kop czeskich groszy (*neunhundert Schok guter Behemischer Groschen*)²⁷. Warunki umowy uległy jednak zmianie. W wyniku renegocjacji, 18 maja 1427 r., zakon, za kwotę 1900 kop czeskich groszy, wszedł w posiadanie zamku oraz miasteczka Słońsk (*Sloß Sonnenburg mit dem Stettlein*) wraz z tamtejszym młynem i osadą rybacką, tzw. chyżą (*mit der mulen mit dem kytze*), a ponadto został właścicielem Przyborowa (*das dorf zu pribro*), Lemierzyc (*das dorf zu Lomeritz*), Krzeszyc z młynem (*das dorf krisitz mit der mulen*), Muszkowa z młynem (*das dorf musekow mit der mulen*), Ownic z młynem (*das dorf Onitz mit der mulen*) i Chartowa (*das dorf zu Gorthow*). Rozmowy z Baltazarem von Schliebenem w sprawie sprzedaży dodatkowych posiadłości prowadził w imieniu ojca Jan Hohenzollern²⁸.

²³ CDB, T. 1, Bd. 20, nr 87, s. 250-251; RHN, T. II, „Märkische Forschungen”, Bd. 12, Berlin 1868, s. 56.

²⁴ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 443; BK, Bd. 2, s. 1149; Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 291.

²⁵ Zob. B. Dratwa, M. Golemski, *Biskup lubuski Jan Borschnitz (Próba biogramu)*, „Colloquia Lubuskie” 1991, nr 1, s. 25-29.

²⁶ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 443, 455.

²⁷ CDB, T. 1, Bd. 19, nr 37, s. 148-149; RHN, T. II, s. 90.

²⁸ Margrabia Jan Hohenzollern zawiera umowę z mistrzem baliwatu brandenburskiego joannitów Baltazarem von Schliebenem w sprawie sprzedaży Słońska i okolicznych wsi (Eberswalde, 18 maja 1427 r.), BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, U 236/1. Zob. A. Winterfeld, *op. cit.*, s. 690-691; C. Herrlich, *op. cit.*, s. 148-149; BK, Bd. II, s. 1149; Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 291. Por. W. Stribny, *Zakon joannitów i Nowa Marchia*, [w:] *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau-Siegen (1604-1679)*, red. E. Jaworski, D. Handt, Z. Czarnuch, G. Kostkiewicz-Górska, Gorzów Wielkopolski 2006, s. 14; F.A. Dellingshausen, *op. cit.*, s. 39.

Zakup Słońska i pobliskich wsi wzmocnił baliwat pod względem gospodarczym. Joannici zostali właścicielami ponad 200 łanów ziemi²⁹ i 4 młynów³⁰, a ponadto mogli czerpać dochody dzięki rybołówstwu. W 1461 r. w słońskiej chyży mieszkało już 45 rybaków, a w Przyborowie 28³¹.

Nabyte miejscowości tworzyły stosunkowo zwarty kompleks, który został włączony do komandorii w Łagowie. Posiadały one przy tym status dóbr kameralnych, zatem uzyskiwane z nich dochody oraz plody rolne były głównie przeznaczone na potrzeby mistrza. Słońsk nie był siedzibą osobnego konwentu. W jednym z dyplomów pojawił się co prawda tamtejszy preceptor, tuż obok komandorów z Werben, Leśnicy i Süpplingenburga, ale dokument ten został wystawiony przez Hugona von Sarcusa (15 lutego 1438 r.), wizytatora prowincji niemieckiej, który prawdopodobnie nie znał szczegółowo realiów, jakie panowały w baliwacie brandenburskim³².

Baltazar von Schlieben rzadko przebywał w Słońsku. Powołał natomiast kapitana i administratora, który sprawował nadzór nad miastem oraz zamkiem. W 1435 r. był nim Albert Schaf, a od lutego do maja 1438 r. Henryk Ratzenberger³³.

Z rozkazu von Schlieben lub jego następcy, Mikołaja von Thierbacha, rozpoczęto budowę nowego zamku, który miał powstać w miejsce starego *castrum* von Uchtenhagenów, położonego w północnej części miasteczka, nieopodal rzeki Lenki (Łęczy). Był to pierwszy krok na drodze do ustanowienia stałej siedziby mistrzów brandenburskich. Zamek wzniesiono z cegieł na rzucie prostokąta o wymiarach 43 × 32,5 m³⁴. Jego główną częścią było piętrowe, podpiwniczone skrzydło wschodnie o długości 38,5 i szerokości 13,8 m, którego ściany czołowe przechodziły w mury obwodowe³⁵. W wyniku badań architektonicznych stwierdzono jednorodność ich struktury budowlanej do wysokości 11-12,5 m³⁶.

²⁹ Słońsk miał 64 łany ziemi, Chartów 34, Krzeszyce ok. 20, Lemierzyce 13, Muszkowo 44, Ownice ok. 30. Za: S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 441, 446, 448, 451, 453.

³⁰ BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, U 236/1.

³¹ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 441, 453.

³² BK, Bd. 2, s. 1149.

³³ *Ibidem*; Ch. Gahlbeck, *op. cit.*, s. 291.

³⁴ Z. Radacki, *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa 1976, s. 156; *idem*, *Średniowieczne zamki na Pomorzu Zachodnim. Suplement do monografii z 1976 r.*, „Materiały Zachodniopomorskie. Nowa Seria” 2005/2006, t. 2/3, z. 2, s. 13. Por. J. Nekanda-Trepka, *Średniowieczne początki zamku pojoannickiego w Słońsku*, [w:] *Terra Transoderana. Sztuka Pomorza Nadodrzańskiego i dawnej Nowej Marchii w średniowieczu*, red. M. Glińska, K. Kroman, R. Makąła, Szczecin 2004, s. 167.

³⁵ Z. Radacki, *Średniowieczne zamki Pomorza...*, s. 156; D. Schumann, *Zamek i kościół joannitów w Słońsku*, [w:] *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau-Siegen (1604-1679)*, red. E. Jaworski, D. Handt, Z. Czarnuch, G. Kostkiewicz-Górska, Gorzów Wielkopolski 2006, s. 51.

³⁶ Z. Radacki, *Średniowieczne zamki na Pomorzu...*, s. 13.

W skrzydle mieszkalnym znajdował się okazały kapitularz oraz kaplica i komnata mistrza. Prawdopodobnie naprzeciw niego, w murze zachodnim, umieszczono bramę, która prowadziła na podzamcze o powierzchni ponad 1500 m² (ok. 35 × 45 m). Dziedziniec zamkowy był położony 4,5 m ponad poziom przyziemia znajdującego się wokół budowli. Tę różnicę wysokości pokonywano dzięki nasypowi, który był skonstruowany albo w obrębie murów, albo na zewnątrz całego kompleksu³⁷.

Reprezentacyjną funkcję zamku podkreślały koliste blendy³⁸, umieszczone w narożnikach murów po obu ich stronach na wysokości 8,5-9 m. Nieco niżej, na wysokości 6 m, ulokowano tzw. blendy herbowe, których otynkowane wnętrza były ozdobione malowidłami przedstawiającymi prawdopodobnie herby mistrzów baliwatu³⁹. Surowy wygląd średniowiecznych murów łagodziły ponadto liczne ornamenty zwieńczające zewnętrzne ściany zamku joannitów⁴⁰.

W 1455 lub 1456 r. mistrzem brandenburskim został Henryk von Redern, który włożył dużo wysiłku w uporządkowanie wewnętrznych spraw baliwatu⁴¹. Sprzedał on 5 lutego 1457 r. Fryderykowi II Hohenzollernowi zamek w Santoku za kwotę 600 reńskich guldenów (*VI hundert gude Reynische gulden*)⁴². Była to decyzja przemyślana i słuszna. Zamek był kosztowny w utrzymaniu i stanowił źródło nieustannych problemów, spowodowanych jego przygranicznym położeniem⁴³.

Von Redern rozwiązał ponadto kwestię zaległości finansowych baliwatu wobec Wielkiego Przeoratu Niemiec. W dniach 28-29 września 1457 r. w Leśnicy rozmawiał w tej sprawie z prokuratorem Janem von Andernachem. Strony uzgodniły, że baliwat spłaci zaległe 590 guldenów w ciągu najbliższych 3 lat⁴⁴.

Jednym z celów Henryka von Rederna było dokończenie inwestycji budowlanej w Słońsku i utworzenie stałej rezydencji mistrzów brandenburskich. To trudne przedsięwzięcie zostało zrealizowane tuż przed jego ustąpieniem z urzędu, ok. 1460 r. Możliwe, że z zakończeniem budowy zamku była powiązana fundacja ołtarza ku czci

³⁷ Z. Radacki, *Średniowieczne zamki na Pomorzu...*, s. 15.

³⁸ Blenda – charakterystyczna dla architektury gotyckiej wnęka w ścianie o kształcie okna lub arkady, pełniąca zazwyczaj funkcje dekoracyjne, rzadziej konstrukcyjne (jako element odciążający ścianę). Za: *Ilustrowany leksykon architektoniczno-budowlany*, red. W. Skowroński, Warszawa 2008, s. 33.

³⁹ Z. Radacki, *Średniowieczne zamki Pomorza...*, s. 158; *idem*, *Średniowieczne zamki na Pomorzu...*, s. 14; J. Nekanda-Trepka, *op. cit.*, s. 168.

⁴⁰ D. Schumann, *op. cit.*, s. 51. Zob. B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 288.

⁴¹ BK, Bd. 2, s. 1149.

⁴² CDB, T. 1, Bd. 18, Berlin 1859, nr 76, s. 422-423; RHN, T. 2, s. 237.

⁴³ Zob. P. Karp, *Joannici wobec zagrożenia Nowej Marchii wyprawami busyckimi w latach 1432-1434*, „Studia Zachodnie” 2012, t. 14, s. 7-14.

⁴⁴ Jan von Andernach zawiera porozumienie z mistrzem baliwatu brandenburskiego joannitów Henrykiem von Redernem w sprawie uregulowania zaległości finansowych baliwatu (Leśnica, 28 września 1457 r.), BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, U 276.

Najświętszej Maryi Panny w pobliskiej kaplicy (*in capella foris castrum nostrum*)⁴⁵, dokonana przez von Rederna 2 lutego 1460 r. Warto przy tym dodać, że z tej okazji w Słońsku odbywały się przez tydzień uroczyste msze roratnie odprowadzane na przemian przez dwóch kapłanów⁴⁶.

Mimo posiadania tak reprezentacyjnego zamku mistrzowie aż do XVI w. przebywali w nim rzadko, a większość kapituł nadal odbywała się w poszczególnych komandoriach. Miasteczko natomiast upodobał sobie Henryk von Redern. Kiedy w lipcu 1460 r. ustępował z funkcji, miał pozwolenie od swojego następcy Liboriusa von Schlieben a kapituły baliwatu na pozostanie w nim do końca swoich dni⁴⁷.

Fryderyk II Hohenzollern 5 listopada 1460 r. potwierdził joannitom ich prawa do posiadłości znajdujących się na obszarze Marchii Brandenburskiej. Wśród nich były majątki należące do kompleksu słońskiego: zamek i miasteczko Słońsk wraz z tamtejszą chyzą (*Sonnenburg, Schloss, Städtchen und Kietz*), Przyborów (*Priebrow*), Lemierzyce (*Limmeritz*), Krzeszyce (*Krischitz*), Muszkowo (*Mausschow*), Miechów (*Mechow*), Chartów (*Gartow*), Maczków (*Matschdorff*) oraz Gradyń (*Greden*)⁴⁸.

Kolejni mistrzowie powiększali domenę o nowe posiadłości. Liborius von Schlieben przyłączył do niej Trzebów (*dorff Trebow*), wieś położoną 15 km na południowy wschód od Słońska, którą zakupił od Fryderyka II Hohenzollerna 7 stycznia 1466 r.⁴⁹, a następnie w 1467 r. Ługów (*Lugau*). Miejscowość znajdowała się poza diecezją lubuską, w okolicy Świebodzina. Była oddalona od Słońska aż o 55 km. Do 1467 r. stanowiła uposażenie świebodzińskiego zamku joannitów, ale po jego utracie została połączona z kompleksem słońskim⁵⁰.

Ryszard von Schulenburg w 1478 r. rozszerzył dobra kameralne o Drogomin (*Heinersdorff*). Wieś wcześniej należała do panów von Uchtenhagenów i rodziny Lossowów⁵¹. Była położona pomiędzy Sulęcinem i Ośnem (*das dorff heynersdorff im landt Sternberge czwuschen drossen und czulentz belegen*)⁵², 17 km na południowy wschód od Słońska. Joannici pozyskali ją od Jana Hohenzollerna 14 kwietnia 1478 r.⁵³

⁴⁵ CDB, T. 1, Bd. 24, Berlin 1863, nr 232, s. 173. Por. W. Strzyzewski, *Liboriusz Schlieben (ok. 1400-1471). Mistrz joannicki baliwatu brandenburskiego*, [w:] *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII-XX wiek)*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 180.

⁴⁶ CDB, T. 1, Bd. 24, nr 232, s. 173; RHN, Bd. 2, s. 246; E.J. Schilling, E. Stege, *Westminster Ziemi Lubuskiej. 500 lat joannickiego kościoła zakonnego w Sonnenburgu/Słońsku (1508-2008) na tle rozwoju miasta*, Słońsk 2012, s. 26.

⁴⁷ BK, Bd. 2, s. 1150.

⁴⁸ CDB, T. 1, Bd. 24, nr 233, s. 174. Zob. BK, Bd. 2, s. 1154.

⁴⁹ CDB, T. 1, Bd. 24, nr 244, s. 190-192.

⁵⁰ BK, Bd. 2, s. 1154.

⁵¹ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 447.

⁵² CDB, T. 1, Bd. 19, nr 62, s. 165.

⁵³ *Ibidem*. Zob. BK, Bd. 2, s. 1154.

Rapice

Rapice były słowiańską wsią położoną ok. 27 km na południowy zachód od Rzepina. Do 1232 r. należały do kasztelana z Szydłowa Peregryna, który wówczas przekazał je klasztorowi z Lubiąży⁵⁴. W 1236 r. istniała w Rapicach parafia podlegająca biskupstwu lubuskiemu, a część dziesięcin z miejscowych łąnów otrzymywał tamtejszy scholastyk Bartłomiej. Opat lubiąski Gunter zawarł z nim układ regulujący ich wysokość (*contractus de decima ville Rapici, que est sita in parochia scolastrie lubusensis*), co zostało uczynione za wiedzą i zgodą biskupa lubuskiego Henryka⁵⁵. Rejestr katedratikum biskupstwa lubuskiego z 1405 r. nie wymienia już parafii w Rapicach. Wioska zatem należała w tym czasie do probostwa Biazków (dekanat rzepiński)⁵⁶.

W XIV w. istniały w Rapicach oppidum i dwór rycerski, które należały do rodu von Onitzów⁵⁷. Kiedy 24 grudnia 1369 r. Katarzyna Luksemburska (*Catherina, von Godes Gnaden Marggreuinne zu Brandenburgk*) potwierdzała prawa rycerzom i knechtom z wójtostw lubuskiego i ośnieńskiego, wśród wymienionych osób był *Henzel von [O]nitz mit Rampitz*⁵⁸. Za przynależnością wsi do wspomnianego rodu przemawia ponadto księga ziemska Karola IV z 1375 r., z której wynika, że Rapice należały do *H. de Oynitz miles a domino in pheidum*⁵⁹. 24 kwietnia 1416 r. we Frankfurcie nad Odrą Fryderyk Hohenzollern potwierdził lenna Henrykowi von Onitzowi⁶⁰. Wprawdzie dokument margrabiego nie wymienia ich z nazwy, ale prawdopodobnie odnosił się do Rapic i Słońska.

Henryk von Onitz zmarł ok. 1421 r. Z racji tego, że nie miał synów, jego ziemie powróciły pod zarząd margrabiego. Wdowa po Henryku, Anna, otrzymała od władcy w 1423 r. uposażenie z pobliskiej wsi Kłopot, a w czerwcu 1428 r. także z Rapic. Tamtejszy dwór i posiadłości von Onitzów przypadły natomiast Henrykowi i Janowi Schenken z Gorzowa (*Heinrichen und Hannsen gebrudern Schencken von Landßberg*). Bracia nie posiadali ich długo – 26 czerwca 1431 r. Rapice wraz z dworem (*hoffe Rampitz, das dorff Rampitz*) oraz Kłopot (*das dorff Cloppet*), Mieleznica (*das dorff*

⁵⁴ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 453-454.

⁵⁵ CDB, T. 1, Bd. 20, nr 5, s. 181. Zob. A. Weiss, *Organizacja diecezji lubuskiej...*, s. 273.

⁵⁶ *Registrum ecclesie Lubucensis dyocesis*, [w:] H. Ludat, *Das Lebuser Stiftsregister von 1405. Studien zu den Sozial- und Wirtschaftsverhältnissen im mittleren Oderraum zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, T. 1, Wiesbaden 1965, s. 4.

⁵⁷ Siegmund Wohlbrück pisał o zamku von Onitzów – *das Schloß Rampitz dem Henzel von Oynitz*. S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 454.

⁵⁸ CDB, T. 1, Bd. 20, nr 74, s. 238.

⁵⁹ *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375...*, s. 66.

⁶⁰ CDB, T. 1, Bd. 20, nr 93, s. 254-255.

Melsenitz), Maczków (*das dorff Matschorff*) i Gradyń (*das dorff Greden*) przeszły na własność zakonu joannitów⁶¹.

Wioski podlegały komandorii w Łagowie, ale z powodu odległości⁶² nie administrował nimi tamtejszy komtur, lecz zarządca, który rezydował na dworze w Rąpicach. Przed dniem 5 listopada 1460 r. Maczków i Gradyń zostały połączone z zamkiem w Słońsku. Rąpice, Mielesznica i Kłopot utworzyły natomiast osobny kompleks dóbr kameralnych⁶³. Nie był on rozległy, ponieważ objął jedynie trzy wioski i przylegające do nich pola (w Mielesznicy funkcjonował folwark z młynem)⁶⁴. W badanym okresie nie przekształcił się on w komandorię⁶⁵, co potwierdzają zachowane dokumenty⁶⁶.

Głównym ośrodkiem prezentowanych posiadłości był dwór w Rąpicach, w którym urzędowało przynajmniej 6 zarządców: Ludwik Slaberndorf (1497 r.), Janusz Barfuss (1507, 1515 r.), Jan von Wolberck (1533 r.), Kurt von Retzdorf (1544 r.)⁶⁷, Mateusz von Möstichen, (przed 1576 r.)⁶⁸ oraz Sebastian von Löben (zmarł jako zarządca w 1592 r.)⁶⁹.

Konkluzje

Na obszarze diecezji lubuskiej joannici utworzyli do końca XV w. dwa kompleksy posiadłości kameralnych, które obejmowały co najmniej 15 miejscowości: Słońsk, Przyborów, Ownice, Lemierzyce, Krzeszyce, Muszkowo, Miechów, Chartów, Maczków, Gradyń, Trzebów, Drogomin, Rąpice, Mielesznicę i Kłopot. Ponadto, w 1467 r., bracia ze Słońska przejęli Ługów, położony poza granicami biskupstwa, w pobliżu Świebodzina.

⁶¹ *Codex diplomaticus Brandenburgensis Continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*, hrsg. von G.W. von Raumer, Zwei Teile in einem Band, Hildesheim–New York 1976, T. 1, nr 83, s. 116; RHN, T. 2, s. 106. Według Wohlbrücka posiadłości von Onitzów przejęli panowie Schenken, a następnie bracia Fryderyk i Otto von Schliebenowie, którzy sprzedali je joannitom. Zob. S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 455–456.

⁶² Rąpice, Mielesznica i Kłopot znajdują się ok. 45 km na południowy zachód od Łagowa. Maczków jest od niego oddalony o 40 km. Nieistniejący dziś Gradyń był położony na wschód od Maczkowa w zakolu Ilanki.

⁶³ CDB, T. 1, Bd. 24, nr 233, s. 174; W. Stribrny, *op. cit.*, s. 14; F.A. Dellingshausen, *op. cit.*, s. 40.

⁶⁴ CDB, T. 1, Bd. 24, nr 233, s. 174; S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 452.

⁶⁵ Por. A. Weiss, *Organizacja diecezji lubuskiej...*, s. 212; D. Dolański, M. Konopnicka, *Stosunki wyznaniowe na pograniczu śląsko-lubuskim w XVI-XVII wieku*, „Rocznik Lubuski” 2000, t. 26, cz. 2, s. 54.

⁶⁶ Księga główna urzędu zakonnego Rąpice, BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, nr 941; Porozumienie pomiędzy spadkobiercami Mateusza von Möstichena – dawnego zarządcy urzędu zakonnego Rąpice, BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, nr 945; Inwentarz urzędu zakonnego Rąpice, nr 4844, Bd. 1.

⁶⁷ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 457.

⁶⁸ BLHA Potsdam, Rep. 9 B, Johanniterorden, nr 945.

⁶⁹ S.W. Wohlbrück, *op. cit.*, s. 457.

Oba zespoły dóbr zostały włączone do komandorii w Łagowie, ale administrowali nimi zarządcy, którzy rezydowali na zamku w Słońsku oraz na dworze w Rapicach. Analiza materiału badawczego pozwoliła na identyfikację ośmiu z nich. Miasteczkiem Słońsk, tamtejszym zamkiem i chyzą oraz kilkoma wioskami zarządzali Albert Schaf i Henryk Ratzenberger. Za Rapice z dworem, Mielesznicę z folwarkiem i Kłopot odpowiadali: Ludwik Slaberndorf, Janusz Barfuss, Jan von Wolberck, Kurt von Retzdorf, Mateusz von Möstichen oraz Sebastian von Löben. Do końca XV stulecia żadne z wymienionych miejsc nie zostało siedzibą osobnego konwentu zakonnego.

Dla joannitów Słońsk zyskał na znaczeniu po wybudowaniu w nim nowego zamku ok. 1460 r. Był jednym z ulubionych miejsc mistrza Henryka von Rederna, który postanowił spędzić tam ostatni okres swojego życia. Jego następca, Liborius von Schlieben, rzadko przebywał w miasteczku nad Łęczą, preferując zamek w Łagowie. Status Słońska, jako rezydencji mistrzów, został ugruntowany dopiero w latach 90. XV w., w czasach urzędowania Ryszarda von der Schulenburga i Jerzego von Schlaberndorffa.

Posiadanie dóbr kameralnych było korzystne dla mistrzów baliwatu, ale dokładne określenie uzyskiwanych z nich profitów wymaga dalszych badań. Można jednak stwierdzić, że posiadłości znajdujące się w diecezji lubuskiej przynosiły dochody dzięki młynom, które funkcjonowały w Słońsku, Krzeszycach, Muszkowie, Ownicach i Mielesznicy, oraz rybołówstwu (w 1461 r. tylko w słońskiej chyzy i Przyborowie mieszkało 73 rybaków). Nie bez znaczenia był także obszar ziemi przeznaczony pod uprawę, gdyż powierzchnia pól w prezentowanych domenach wynosiła łącznie 330-350 łanów.

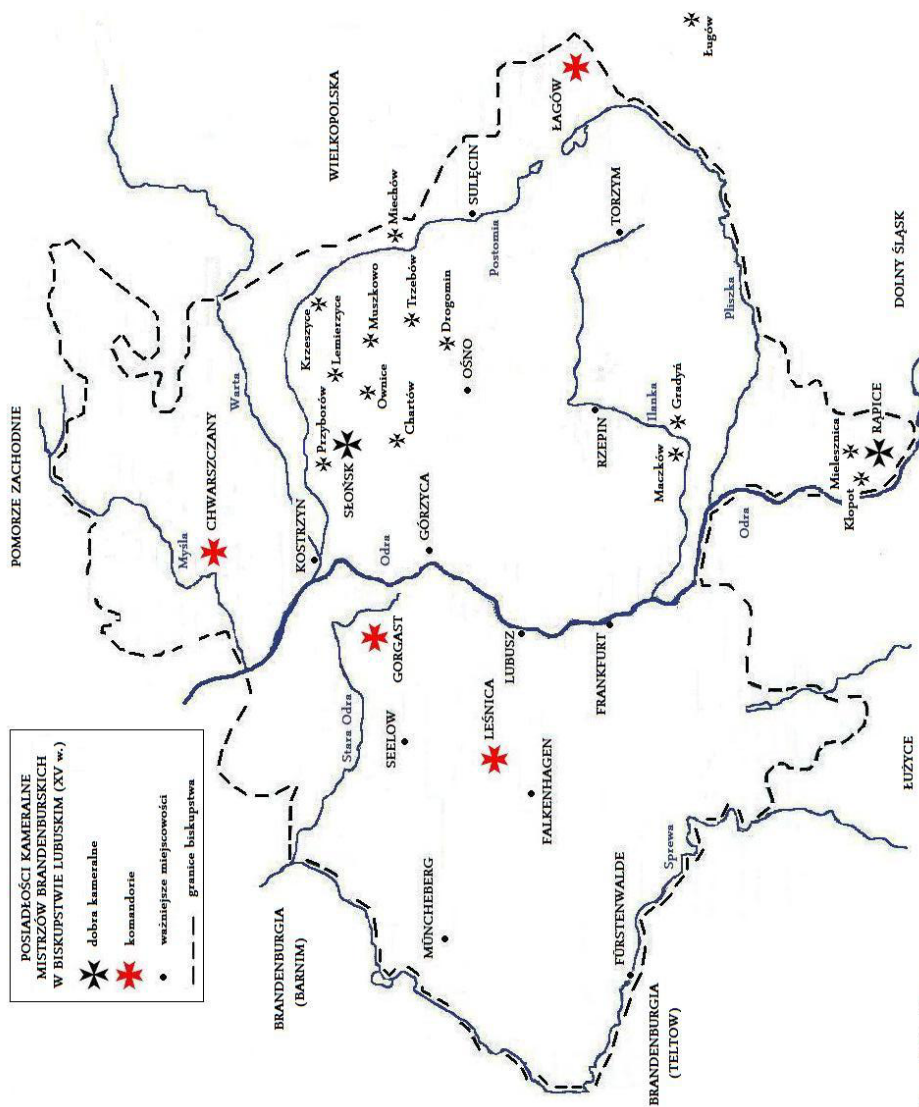
Na uwagę zasługują wyliczenia Adolfa Winterfelda, według którego słońskie dobra kameralne przynosiły mistrzom brandenburskim 25 943 talarów rocznie, rapickie zaś 3624. Dane te nie dotyczą jednak XV w., ale czasów późniejszych⁷⁰.

Celem niniejszego artykułu było zwrócenie uwagi na kwestię funkcjonowania posiadłości kameralnych mistrzów baliwatu brandenburskiego joannitów na obszarze diecezji lubuskiej do końca XV stulecia.

Praca stanowi asumpt do dalszych badań nad uposażeniem mistrzów brandenburskich zakonu św. Jana, które było jednym z filarów ich wysokiej pozycji społecznej w Marchii Brandenburskiej.

---

⁷⁰ A. Winterfeld, *op. cit.*, s. 778.

Oprac. K. Waalkiewicz

Mistrzowie baliwatu brandenburskiego (do końca XV w.)			
Lp.	A. Winterfeld	H. von Mackensen-Astfeld	T.W. Lange
1	-----	Gebhard von Bortfelde (1323-1336)	Gebhard von Bortfelde (1323-1336)
2	Herrmann von Wereberge (1351-1371)	Herrmann von Wereberge (1351-1371)	Herrmann von Wereberge (1351-1371)
3	Bernhard von der Schulenburg (1371-1397)	Bernhard von der Schulenburg (1371-1397)	Bernard von der Schulenburg (1371-1392)
4	-----	-----	Henryk von Heimburg (1392-1397)
5	Detlev von Walmede (1397-1399)	Detlev von Walmede (1397-1399)	Detlev von Walmede (1397-1399)
6	Reymar von Güntersberg (1399-14...)	Reimar von Güntersberg (1399-1418)	Reimar von Güntersberg (1399-1418)
7	Busso von Alvensleben (1419-1426)	Busso von Alvensleben (1419-1426)	Busso von Alvensleben (1419-1426)
8	Balthasar von Schlieben (1426-1437)	Balthasar von Schlieben (1426-1437)	Baltazar von Schlieben (1426-1437)
9	Nicolaus von Thyrbach (1437-145...)	Nicolaus von Thierbach (1437-1455)	Mikolaj von Thierbach (1437-1459)
10	Heinrich von Redern (1459-1460)	Heinrich von Redern (1459-1460)	Henryk von Redern (1459-1460)
11	Liborius von Schlieben (1460-1471)	Liborius von Schlieben (1460-1471)	Liborius von Schlieben (1460-1471)
12	Kaspar von Güntersberg (1471-1474)	Kaspar von Güntersberg (1471-1474)	Kacer von Güntersberg (1471-1474)
13	Richard von der Schulenburg (1474-1491)	Richard von der Schulenburg (1474-1491)	Ryszard von der Schulenburg (1474-1491)
14	Georg von Schlaberndorff (1491-1527)	Georg von Schlaberndorff (1491-1527)	Jerzy von Schlaberndorff (1491-1526)

Tabela przedstawia mistrzów baliwatu brandenburskiego joannitów do końca XV w. Została oparta na ustaleniach Adolfa Winterfelda (A. Winterfeld, *Geschichte des Ritterlichen Ordens St. Johannis vom Spital zu Jerusalem mit besonderer Berücksichtigung der Balley Brandenburg oder Herrenmeisterthums Sonnenburg*, Berlin 1859, s. 670-722), Hubertusa von Mackensen-Astfelda (H. Mackensen-Astfeld, *Die Herrenmeister der Balley Brandenburg*, [w:] *Der Johanniter-Orden, der Malteser-Orden. Der ritterliche Orden des hl. Johannes vom Spital zu Jerusalem. Seine Aufgaben, seine Geschichte*, hrsg. von A. Wienand, Köln 1977, s. 630) oraz Tadeusza Langego (T.W. Lange, *Szpitalnicy joannici, kawalerowie maltańscy*, Warszawa 1999, s. 107-108).

THE DEMESNES OF MASTERS OF THE BAILIWICK OF BRANDENBURG
ON THE TERRITORY OF THE DIOCESE OF LEBUS UNTIL THE END OF 15TH
CENTURY – PROBLEMATIC FRAMEWORK

S u m m a r y

The Knights Hospitaller appeared on the territory of the Bishopric of Lebus in the first part of 15th century. They took possession of former dominions of the Templars, which was a consequence of decision made by the pope Clement V (the bull *Ad providam* of 2 May 1312) and the Treaty of Kremmen, that was concluded between the Hospitallers and Waldemar the Great, the Margrave of Brandenburg (29 January 1318).

Commandries of the brothers of Saint John, which were located in the Diocese of Lebus, were part of the Bailiwick of Brandenburg. The head of the administrative unit was called a master, who was named Herrenmeister (sometimes also a bailiff or a preceptor).

Demesnes were one of the mainstay of the high social status of masters of the Bailiwick of Brandenburg. They were complexes of landed which provided funds and material assets for bailiffs.

The main aim of this article was to show the functioning of demesnes of masters the Bailiwick of Brandenburg in area of the Bishopric of Lebus to the end of 15th century.